

III

PREVODI

Slavoj Žižek

PANDEMIJA! NOVI KORONAVIRUS POTRESA SVET [FRAGMENTI]¹

I poglavlje

Sada smo svi u istom čamcu

Li Venlijang (Li Wenliang), lekar koji je prvi jasno ukazao na trenutnu epidemiju koronavirusa nakon čega su mu kineske vlasti zabranile dalji rad, bio je pravi pravcati junak našeg doba – dakle neko koga bismo mogli smatrati kineskom Čelzi Mening (Chelsea Manning) ili kineskim Edvardom Snoudenom (Edward Snowden) – pa stoga i ne čudi što je njegova smrt izazvala sveopšti gnev. Predvidljivu reakciju na postupke kineske države u okolnostima najnovije epidemije najbolje sažima sledeći komentar Verne Ju (Verna Yu), novinarkice iz Hong Konga: „Da Kina poštuje slobodu govora, tada ne bi bilo nikakve krize u vezi s koronavirusom. Ovakve krize će se neprestano dešavati dok god se ne budu poštovali sloboda govora kineskih građana kao i njihova ostala temeljna prava... Možda se čini da ljudska prava u Kini nemaju skoro nikakve veze s ostatkom sveta ali, kao što smo shvatili tokom ove krize, do tragedija bi moglo da dođe sve dok Kina osujećuje slobode svojih građana. Pravi je čas da se međunarodna zajednica ozbiljnije pozabavi ovim problemom.“

I zaista, možemo reći da čitav kineski državni aparat funkcioniše protivno Maovom (Mao) geslu: „Imajte poverenja u narod!“ Kineska vlada se zapravo vodi postavkom po kojoj se NE SME imati poverenja u narod: narod treba voleti, štiti ga, brinuti o njemu, kontrolisati ga ... *ali ne* i imati poverenja u njega. Ovo nepoverenje samo je vrhunac istog onog stava koji kineske vlasti imaju kada se bave reakcijama bilo na ekološke proteste bilo na probleme u vezi sa zdravljem radnika. Kineske vlasti sve češće i češće pribegavaju jednoj konkretnoj tehnici: neka osoba (recimo, neki aktivista

¹ Slavoj Žižek, *Pandemic! COVID-19 Shakes the World*, New York/London: OR Books, 2020, str. 7-15; 39-46; 85-94.

za zaštitu životne sredine, neki student marksista, direktor Interpola, neki verski propovednik, izdavač iz Hong Konga, pa čak i popularna filmska glumica) naprosto nestane tokom par sedmica pre nego što se ponovo pojavi u javnosti ali ovoga puta s konkretnim optužbama koje se iznose protiv nje, s tim što se *samim ovim otegnutim intervalom* od par sedmica odsustva iz javnosti zapravo šalje ključna poruka koja glasi: vlast se vrši – i moć se očituje – na neki nedokučiv način u tom smislu da *ništa* ne mora da se dokazuje. Pravno rasuđivanje stupa na scenu *tek naknadno*, onda kada je ona ključna poruka već poslata. Međutim, slučaj nestanaka studenata marksista ipak se razlikuje u odnosu na prethodno navedeni obrazac: iako se svi nestanci tiču osoba čije se aktivnosti – na ovaj ili onaj način – označavaju kao 'pretnja državi', studenti marksisti koji nestaju zapravo legitimizuju svoje kritičko delanje upravo pozivanjem na *samu zvaničnu* ideologiju.

Takvu paničnu reakciju među vođstvom Komunističke partije izazvala je, naravno, ona avet čitave jedne mreže samoorganizovanja do koga dolazi neposrednim horizontalnim uvezivanjem grupa studenata i radnika koje se temelje na marksizmu a prema kojima naklonost gaje neki stari partijski kadrovi pa čak i delovi kineske vojske. Takva jedna mreža neposredno podriva legitimnost vladavine kineske Komunističke partije i tu partiju raskrinkava kao čistu prevaru. Stoga i ne čudi što je tokom poslednjih nekoliko godina Vlada ukinula mnoštvo „maoiističkih“ internetskih stranica i zabranila rad marksističkih kružoka na univerzitetima. U današnjoj Kini najopasnije je *istinski verovati u zvaničnu* državnu ideologiju. Kina danas plaća cenu takvog svog stava.

Prema rečima Gejbrijela Liunga (Gabiela Leung), vodećeg hongkongškog epidemiologa u oblasti javnog zdravlja, „epidemija koronavirusa mogla bi da zahvati dve trećine svetskog stanovništva ako se ne bude kontrolisala“. Doktor Liung je 11. februara ove godine u britanskom dnevniku *D Gardijan* (*The Guardian*) izneo i ovo: „Ljudi su imali potrebu da veruju svojim vladama i da u njih imaju poverenje dok nepoznanice u vezi s epidemijom ne razreši naučna zajednica, ali kada smo, podrazumeva se, izloženi bućkurišu sastavljenom od društvenih mreža, lažnih vesti i istinitih vesti i kada nema ni trunke poverenja, *kako onda* da se borimo protiv takve epidemije? U tom slučaju potrebni su nam izuzetno poverenje, naročit osećaj solidarnosti i poseban smisao za dobrotu, a *ničega* od toga nema ni u tragovima.“

U zdravom društvu mora postojati više od jednog bogomdanog glasa, poručio je doktor Li iz svog bolničkog kreveta neposredno pred smrt, ali ova neodložna potreba za mnoštvom glasova koje treba čuti ne podrazumeva nužno zapadnjačku višestranačku demokratiju već samo iziskuje jedan otvoren prostor za širenje kritičkih reakcija građana. Glavni argument protiv gledišta po kome „država mora da kontroliše glasine kako bi sprečila

paniku“ sastoji se u tome da se upravo samom ovom kontrolom širi nepoverenje a ono pogoduje stvaranju *još većeg broja* teorija zavere. Takav ishod može se sprečiti jedino *uzajamnim poverenjem* koje se gradi između običnih ljudi i države.

Tokom epidemija potrebna je jaka država pošto se opsežne mere – kao što je, recimo, izgradnja i održavanje karantinā – moraju sprovesti uz vojničku disciplinu. Kina je bila u stanju da u karantin stavi desetine miliona ljudi. Male su šanse da će Sjedinjene Države, suočene s istovetnim razmerama epidemije, biti u stanju da sprovedu iste mere koje je sprovela Kina. Nije teško zamisliti da bi u slučaju sprovođenja takvih mera u Sjedinjenim Državama ogromne grupe libertarijanaca – koje bi podozrevale da je karantin zapravo zavera Države – pokušale da se izvuku iz karantinskog obruča oružanom borbom. Dakle, da li bi bilo moguće sprečiti epidemiju kada bismo imali više slobode govora ili je Kina bila primorana da u oblasti Hubei žrtvuje građanske slobode kako bi spasla svet? U izvesnom smislu, *obe* alternative su tačne. Da sve pak bude još gore, nije tako jednostavno slobodu govora *kao nešto „dobro“* naprosto razdvojiti od glasina koje bi bile *nešto „loše“*. Naime, kada glasovi kritičara zavape da će kineske vlasti „istinu *uvek* smatrati glasinom“, trebalo bi dodati da su zvanični mediji kao i nepregledno područje digitalnih informativnih kanala *već* prepuni glasina.

Savršen primer ovoga o čemu govorim potiče s Kanala Jedan koji je jedna od najvećih ruskih televizijskih mreža s nacionalnom frekvencijom. Naime, na Kanalu Jedan stalno se emituje – u okviru glavne informativne emisije pod nazivom „Vreme“ – jedan blok posvećen teorijama zavere u vezi s koronavirusom. Način „izveštavanja“ u ovom bloku potpuno je dvosmislen utoliko što naizgled raskrinkava teorije zavere ali tako da gledalac ostaje u nedoumici i ima utisak da u tim teorijama zavere ipak postoji neko zrno istine. Time se glavna poruka – po kojoj su zapadne elite-iz-senke, a naročito Sjedinjene Države, ključni krivci za epidemiju koronavirusa – zapravo širi mada u formi sumnjive glasine: suviše je sumanuto da bi bilo istinito, pa ipak, ko zna ...? S jedne strane, prava istina može da se stavi u zagrade ali, začudo, time se uopšte ne uništava njeno simboličko dejstvo. S druge strane, moramo priznati da, ponekad, pribegavanje manevru da se javnosti ne saopšti cela istina može zapravo *sprečiti* da dođe do talasa panike koji bi doveo do *još većeg broja* žrtava. Dakle, problem *ne može* da se reši na ovom nivou. Jedino rešenje počiva u građenju uzajamnog poverenja između naroda i državnih aparata, a upravo to najviše nedostaje u Kini.

Kako se epidemija širi s kraja na kraj sveta, moramo biti svesni toga da tržišni mehanizmi neće biti dovoljni da spreče kaos i glad. O merama koje većini nas danas izgledaju kao da su „komunističke“ moraće se razmatrati na globalnom nivou: do usklađivanja proizvodnje i raspodele moraće da

dode *izvan* koordinata tržišta. Trebalo bi ovde podsetiti na čuvenu Veliku glad u Irskoj koja je tokom 1840-ih dokusurila Irsku, pri čemu su milioni ljudi ili pomrli ili su bili prisiljeni da se isele iz Irske. Tadašnja britanska vlada i dalje je verovala u tržišne mehanizme i iz Irske je izvozila hranu čak i dok je nebrojeno mnogo Iraca patilo od gladi. Moramo se nadati da nam danas više neće biti prihvatljivo neko slično svirepo „rešenje“.

Tekuću epidemiju koronavirusa možemo iščitavati kao izokrenutu verziju romana *Rat svetova* koji je Herbert Džordž Vels (Herbert George Wells) objavio 1897. godine. Roman govori o tome kako – nakon što su Marsovci osvojili Zemlju – očajni junak-pripovedač otkriva da su svi Zemljani ubijeni u naletu zemaljskih patogena na koje Zemljani nisu imali imunitet: bio je to „pomor, nakon što su sva ljudska sredstva podbacila, pomor koji su izvršila najniža od najnižih bića koje je Bog, u svoj svojoj mudrosti, rasejao po svetu.“ Zanimljivo je primetiti da je, prema Velsovim rečima, zaplet romana nastao tokom razgovora koje je Vels vodio sa svojim bratom Frenkom (Frank) u vezi s katastrofalnim posledicama koje su postupci Britanaca imali na autohtono stanovništvo Tasmanije. Šta bi se desilo, pitao se Vels, da su Marsovci uradili Britaniji *isto ono* što su Britanci uradili Tasmanijcima? Tasmanijcima su, međutim, nedostajali smrtonosni patogeni kojima bi porazili zavojevače. Možda bismo epidemiju koja pretila da desetkuje ljudski rod mogli razumeti i kao Velsovu priču okrenutu naglavačke: naime, „zavojevači s Marsa“ koji nemilosrdno izrabljuju i uništavaju život na Zemlji jesmo *mi sami*, dakle – ljudski rod; nakon što su pak podbacila sva sredstva koja su visoko razvijeni primati razvili kako bi se odbranili od nas, nama su sada zapretila „najniža od najnižih bića koje je Bog, u svoj svojoj mudrosti, rasejao po svetu“, glupi virusi koji se slepo razmnožavaju i mutiraju.

Naravno da bi trebalo da detaljno analiziramo društvene uslove u kojima je *uopšte bilo moguće* da dođe do epidemije koronavirusa. Samo pomislite na to kako je, u današnjem svetu koji je sav međuvezan, neka Britanka srela nekoga u Singapuru, pa se vratila u Englesku a potom otišla na skijanje u Francusku i u Francuskoj inficirala četiri osobe... Uobičajeni osumnjičeni već stoje u redu i čekaju da budu ispitani: među njima su globalizacija, kapitalističko tržište, halapljivost bogataša. Međutim, moramo doleteti iskušenju da trenutnoj epidemiji pripisujemo neko dublje značenje u smislu kao da je ova epidemija tobože okrutna ali pravedna kazna dosuđena ljudskom rodu zbog njegovog bezobzirnog izrabljivanja svih ostalih oblika života na Zemlji. Ukoliko tragamo za nekom takvom skrivenom porukom, mi ostajemo zatočnici *premodernog doba* jer univerzum u kome živimo doživljavamo kao sagovornika u komunikaciji. Čak i da je sam naš opstanak doveden u pitanje, postoji – iz perspektive tog premodernog stanja – nešto umirujuće u tome što smo kažnjeni, a to bi dalje značilo da

se Univerzum (ili čak Neko-tamo-negde) „bavi“ nama. To bi, naposljetku, značilo da u najdubljem smislu reći mi ipak „imamo težinu“, da „vredimo nečemu“. Zapravo, izuzetno je teško prihvatiti istinu da je sadašnja epidemija jednostavno posledica *prirodne kontingentnosti* u njenom najčistijem vidu, da se naprosto pojavila i da *ne krije nikakav dublji* smisao. Drugim rečima, u širem poretku bićā mi smo *tek jedna* među vrstama i nismo ni u kom smislu *posebno* važni.

Predsednik izraelske Vlade Benjamin Netanjahu (Benjamin Netanyahu) reagovao je na izbijanje pandemije koronavirusa tako što je smesta ponudio pomoć i saradnju palestinskim vlastima i to ne zato što Netanjahua krase dobrota i ljudska obzirnost već naprosto zato što je u situaciji pandemije nemoguće odeliti Jevreje od Palestinaca: ako jedna grupa bude zaražena, onda će neminovno i druga grupa biti inficirana. To je stvarnost koju bismo trebali da transponujemo u politiku – sada je pravi čas da odbacimo onaj slogan „Amerika (ili bilo ko drugi) na prvom mestu!“ Kao što je Martin Luter King (Martin Luther King) kazao pre više od pola veka: „Možda i jesmo svi stigli s *različitih* brodova, ali sada smo svi u *istom* čamcu.“

IV poglavlje

Dobrodošli u virusnu pustinju

Trenutno širenje epidemije koronavirusa dovelo je i do ogromne epidemije ideoloških virusa koji su se u našim društvima bili pritajili: reč je o virusima lažnih vesti, virusima paranoičnih teorija zavere i virusima rasističkih izliva. Potpuno utemeljena medicinska potreba za stvaranjem karantinā našla je svoj izraz u ideološkom pritisku za uspostavljanjem jasnih granica kao i u nastojanjima da se u karantin strpaju neprijatelji koji su pretnja našem identitetu.

Međutim, možda će se jedan drugi i mnogo korisniji ideološki virus proširiti i, nadamo se, zaraziti nas: to je virus razmišljanja o jednom alternativnom društvu, o društvu koje *nadilazi* postojanje nacionalnih država, o društvu koje se otelotvorava kroz forme globalne solidarnosti i saradnje. Naširoko se nagađa kako koronavirus može dovesti do pada vladavine komunista u Kini baš onako kako je – i to prema Gorbačovljevom ličnom priznanju – katastrofa u Černobilu bila onaj presudni događaj koji je doveo do kraha sovjetskog komunizma. Međutim, ovde se suočavamo s jednim paradoksom: naime, koronavirus će nas isto tako prisiliti i da *preosmislimo* komunizam koji ovoga puta treba da počiva na poverenju u narod i u nauku.

Pri kraju filma *Kil Bil (Kill Bill), 2. deo* – u režiji Kventina Tarantina (Quentin Tarantino) – postoji jedna scena u kojoj Beatriks (Beatrix) obezoružava

Bila (Billa) tako što uspeva da mu istrgne mač iz ruke kojim je pokušao da je ubije, a potom ga dokusuruje čuvenom „tehnikom rasprskavanja srca s pet usredsređenih udaraca u grudni koš svakim od prstiju šake, koristeći isključivo snagu svog dlana“: taj udarac je najsmrtonosniji udarac koji uopšte postoji u borilačkim veštinama. Reč je o borilačkom potezu kojim telu neprijatelja zadajemo smrtonosni udarac tako što snagu vrhova prstiju šake istovremeno usredsredimo na pet različitih akupresurnih tačaka na grudima naše mete: nakon što meta potom odšeta i napravi tačno pet koraka, srce joj se rasprsne u telu i ona padne na tlo. Takav jedan udarac spada u mitologiju borilačkih veština i nemoguće ga je zadati u pravoj borbi licem u lice. U Tarantinovom filmu, nakon što Beatriks Bilu zada ovakav udarac, Bil se spokojno izmiruje s njom, potom ustaje, napravi pet koraka, pada i umire.

Ovakav udarac je zadivljujući zbog vremenskog intervala između samog udarca *i* trenutka smrti: naime, sve dok mirno sedim ja mogu da sa svim uobičajeno razgovaram ali sam tokom tog vremena svestan da će mi se srce rasprsnuti onog časa kada ustanem i napravim prvih pet koraka. Pa zar se stav onih koji nagađaju o tome da koronavirus može dovesti do pada vladavine komunista u Kini ne sastoji u tome da epidemija koronavirusa funkcioniše kao svojevrsna društvena „tehnika rasprskavanja srca“ *kineskog komunističkog režima*: kinesko vođstvo može da sedi, da posmatra i razrađuje tehnike stavljanja u karantin, ali svaka stvarna promena unutar društvenog poretka (kao što je to, recimo, *istinsko poverenje* vođstva u narod) dovešće do pada tog vođstva. Moje skromno mišljenje je mnogo radikalnije: epidemija koronavirusa je svojevrsna „tehnika rasprskavanja srca“ *globalnog kapitalističkog sistema*, dakle upozorenje da dalje ne možemo da se krećemo kao što smo to uobičavali do sada i da je preko potrebna jedna radikalna promena.

Fredrik Džejmson (Fredric Jameson) je pre nekoliko godina ukazao na utopijski potencijal koji nose filmovi koji tematizuju neku kosmičku katastrofu, bilo da je reč o asteroidu koji prethodi opstanku života na Zemlji ili o virusu koji dovodi do istrebljenja ljudskog roda. Iz takve sveopšte pretnje rađa se globalna solidarnost, sitne razlike među nama postaju beznačajne i svi se skupa svojski trudimo da iznađemo rešenje – danas to više nije film već je to naša stvarnost. Nije to poziv na sadističko uživanje u sveprisutnoj patnji sve dok to koristi našoj Stvari – naprotiv, poenta je u tome da porazmislimo o tužnoj istini da nam je potrebna katastrofa kako bismo *uopšte bili u stanju* da promišljamo same temeljne odlike društva u kome živimo.

Prvi, još uvek mutnjikav, model takve jedne globalne saradnje jeste Svet-ska zdravstvena organizacija iz koje nam ne stižu uobičajeno birokratsko blebetanje i naklapanje već konkretna upozorenja koja se prenose bez panike. Takvim organizacijama trebalo bi dati više izvršnih ovlašćenja. Dok

američkog predseđničkog kandidata Bernija Sendersa (Bernie Sanders) skeptici ismevaju zbog njegovog zalaganja za univerzalnu zdravstvenu zaštitu koja bi važila u Sjedinjenim Državama, zar se preko potrebna lekcija koju izvlačimo iz epidemije koronavirusa ne svodi na *još radikalniju* ideju po kojoj moramo početi da formiramo svojevrsnu *globalnu* mrežu zdravstvene zaštite? Samo dan nakon što se Iradž Harirči (Iraq Harirchi), zamenik iranskog ministra zdravlja, pojavio na jednoj konferenciji za štampu kako bi *potcenio ozbiljnost* širenja koronavirusa i dao do znanja kako nije nužno da najšira populacija bude u karantinu, on je dao kratku izjavu kojom potvrđuje da je zaražen koronavirusom i da se nalazi u izolaciji (na Harirčiju su se, čak i tokom onog pojavljivanja na televiziji prethodnog dana, jasno videli znaci groznice kao i malaksalost). Harirči je u toj kratkoj izjavi poručio i ovo: „Ovaj virus je demokratski virus koji ne pravi razliku ni između siromaha i bogataša niti između državnika i nekog običnog građanina.“ To što je izjavio potpuno je tačno – sada smo svi u istom čamcu. Teško je prevideti vrhunsku ironiju u tome da se upravo ono što nas je *zbližilo* i podstaklo na globalnu solidarnost očituje u ravni svakodnevnog života zapravo kroz stroge naloge da se *izbegavaju bliski kontakti* s drugima, pa čak i kroz zahteve za samoizolacijom.

Ne suočavamo se mi pak samo s virusnim pretnjama – nove katastrofe ili se naziru na obzoru ili se već uveliko događaju: suše, toplotni talasi, monstruoze oluje, ... spisak je predug. Odgovor na svaku od ovih katastrofa ne sme biti panika već naporan i neodložan rad na uspostavljanju određenog oblika efikasne globalne koordinacije.

Prva iluzija koje se moramo osloboditi jeste iluzija koju je seĳao Donald Tramp (Donald Trump) tokom svoje nedavne posete Indiji: on je tada tvrdio kako će epidemija brzo da se povuče i kako samo treba da čekamo da ona zamre, a potom će se život vratiti u normalno stanje. Kina se već priprema za taj trenutak: kineski mediji objavili su da će nakon okončanja epidemije ljudi morati da rade i subotom i nedeljom kako bi nadoknadili propušteno. Umesto da se ovako bezbrižno nadamo, važno je shvatiti da pretnja niti je nestala niti će nestati: čak i da se *ovaj* talas epidemije povuče, epidemija će se po svoj prilici *ponovo* pojaviti i to u nekom novom, možda još opasnijem obliku. To što već imamo pacijente koji su preživeli infekciju koronavirusom, koje su lekari proglasili izlečenima a potom su ponovo bili zaraženi, zlokoban je znak koji samo potvrđuje ovakvu moju zebnju.

Upravo iz navedenog razloga možemo očekivati da će virusna epidemija uticati na naše najelementarnije odnose *i kada* je reč o našim odnosima s drugim ljudima *i kada* je reč o odnosima koje imamo prema predmetima oko nas, uključujući tu i odnos prema sopstvenom telu. Instrukcija na temu ovih odnosa biće bezbroj: ne dodirujte predmete koji (a da to i

ne primećujete) mogu biti prljavi, ne dodirujte rukohvate i kvake, nemojte da sedate na šolje u javnim toaletima niti na klupe na javnim mestima, izbegavajte grljenje ili rukovanje s drugim osobama ... i naročitu pažnju obratite na obuzdavanje sopstvenog tela kao i na spontane pokrete koje pravite – ne pipkajte nos i ne trljajte prstima oči. Ukratko, ne igrajte se sa sobom! Dakle, neće samo država i druge ustanove hteti da nas nadziru već *i mi sami* treba da naučimo da nadziremo i disciplinujemo sebe! Možda će se bezbednom zonom smatrati isključivo virtuelna realnost, a nesputano, slobodno kretanje po otvorenom prostoru biće moguće jedino na ostrvima čiji su vlasnici ultrabogataši.

Međutim, čak i tu, u domenu virtuelne realnosti i interneta, trebalo bi da se podsetimo kako su – tokom poslednjih nekoliko decenija – termini „virus“ i „virusno“ (odnosno „viralno“) korišćeni za označavanje digitalnih virusa koji su inficirali naš internetski prostor a kojih nismo ni bili svesni, barem ne pre nego što je konkretno puštena u pogon njihova razorna moć (recimo, moć da unište naše podatke ili naš čvrsti disk). Sada smo svedoci masovnog povratka onom izvornom, doslovnom smislu tog termina: virusne infekcije funkcionišu skupa u *obe* dimenzije, i u realnoj i u virtuelnoj dimenziji.

Još jedan začuđujući fenomen koji možemo da primetimo jeste trijumfalni povratak kapitalističkog animizma, povratak verovanju po kome su društvene pojave – poput tržišta ili finansijskog kapitala – zapravo živa bića. Kada iščitavamo najuticajnije informativne medije stičemo utisak kako *ne treba* da se uistinu zabrinemo zbog hiljada već mrtvih ljudi i nemerljivo više onih koji će *tek* umreti, već da treba da nas zabrine to što „tržišta *paniče*“ – koronavirus sve više i više remeti neometano funkcionisanje svetskog tržišta. Zar nam sve ovo jasno ne ukazuje na preko potrebnu reorganizaciju globalne ekonomije koja više neće biti prepuštena na milost i nemilost tržišnih mehanizama? Ovde naravno ne govorimo o starovremskom, tradicionalnom komunizmu, već samo o izvesnoj globalnoj organizaciji koja će moći da nadzire i reguliše kako ekonomiju tako i granice suvereniteta nacionalnih država kada to bude bilo potrebno. Države su to bile u stanju da izvedu u ratnim uslovima, a mi se sada zapravo približavamo stanju *medicinskog rata*.

Ne smemo se plašiti da zapazimo i neke potencijalno *korisne* nuspojave trenutne epidemije. Jedan od trajnih simbola ove epidemije jesu putnici zatvoreni u karantinu na onim ogromnim brodovima za krstarenje. Kamo sreće da takve opscene brodove više nikad u životu ne vidim! Ipak, moramo biti načisto s tim da put na usamljena ostrva ili neka ekskluzivna odmarališta *neće najednom* postati isključiva povlastica nekolicine bogatih, kao što je to bio slučaj pre mnogo decenija s letenjem avionom. Zabavni parkovi

postaju gradovi duhova – savršeno! Ionako ne mogu da zamislim dosadnije i gluplje mesto od Diznilenda. Proizvodnja automobila ozbiljno je ugrožena – odlično! To nas može naterati da razmislimo o alternativama svojoj opsednutosti ličnim vozilima. Ovaj spisak može da se produži u nedogled.

Viktor Orban (Viktor Orbán) je u jednom svom nedavnom govoru kazao: „Liberal je nešto što ne postoji. Liberal vam je samo komunista koji ima diplomu.“ A šta ako je tačan upravo stav *suprotan* Orbanovom? Ako pod „liberalima“ podrazumevamo one koji brinu o našim slobodama, a ako „komunistima“ označavamo one koji su svesni da te slobode možemo spasti jedino radikalnim promenama pošto se globalni kapitalizam primiče krizi, onda moramo reći da smo danas mi koji sebe smatramo komunistima zapravo „liberali s diplomom“ – mi smo liberali koji su ozbiljno proučili zbog čega su naše liberalne vrednosti ugrožene te smo postali svesni da te vrednosti može spasti isključivo jedna radikalna promena.

IX poglavlje

Da li je varvarstvo s ljudskim licem naša sudbina?

Ovih dana desi mi se da ponekad uhvatim sebe kako zapravo želim da se zarazim virusom: naime, tako bi se bar prekinula ova iscrpljujuća neizvesnost koju osećam. Jasan znak sve veće i veće teskobe koja me ophrvava jeste upravo moj odnos prema snu. Sve do pre sedam dana jedva sam čekao da nastupi noć kako bih pobegao u snove i zaboravio na strahove kojih je prepun svakodnevn život. Sada se dešava nešto bezmalo potpuno obrnuto: sada se plašim da *zaspim* jer mi, dok spavam, košmari ne daju mira pa se budim sav uspaničen. Ti košmari se tiču stvarnosti koja me čeka.

Kakve stvarnosti?

(Na ovakvo razmišljanje podstakla me je Alenka Zupančič.)

Često ovih dana čujemo kako su potrebne radikalne društvene promene ukoliko želimo da se izborimo s posledicama tekuće epidemije. Kao što to svedoči ova moja studija o pandemiji, i ja lično spadam među one koji šire tu mantru o potrebi za radikalnim društvenim promenama. Međutim, do radikalnih promena uveliko *već* dolazi. Epidemija koronavirusa suočava nas s nečim što se nekada ranije smatralo nemogućim: svet kakav smo poznavali najednom je prestao da se kreće, čitave države nalaze se u karantinu, mnogi od nas zatvorili su se u svoje domove i suočavaju se s neizvesnom budućnošću u kojoj je, čak i ako većina nas preživi, ekonomska kriza neviđenih razmera na pomolu. Naša reakcija na sve ovo – dakle ono što bi *trebalo* da uradimo – takođe treba da bude *nemoguća*: drugim rečima, naša reakcija treba da bude *ono što izgleda nemoguće* unutar koordinata postojećeg

svetskog poretka. Desilo se ono *nemoguće*, svet nam je stao, a upravo treba da uradimo *nemoguće* kao bismo izbegli *ono najgore*, a ono najgore je – šta?

Mislim da najveća pretnja *nije* povratak otvorenom varvarstvu, zverskom nasilju koje se zbog borbe za puki opstanak očituje u javnim neredima, paničnom linčovanju i tako dalje (mada je i to moguće da se desi ako uzmemo u obzir kolaps zdravstvenog sistema i svih drugih javnih službi). Ja se ne plašim toliko otvorenog varvarstva koliko se plašim varvarstva s ljudskim licem, a to varvarstvo se svodi na okrutne mere koje se u cilju preživljavanja donose i primenjuju sa žaljenjem, pa čak i sa saosećanjem, a legitimnost nalaze u mišljenjima stručnjaka. Pažljivom posmatraču ne može da promakne promena tona u načinu na koji nam se sada obraćaju nosioci vlasti: oni ne samo da nastoje da nam pokažu kako su smireni i puni samopouzdanja, već i neprestano iznose zloslutne prognoze – na primer, pandemija će najverovatnije prestati za oko dve godine a virusom će na posletku biti zaraženo šezdeset do sedamdeset procenata svetskog stanovništva i milioni ljudi će umreti. Ukratko, njihova poruka svodi se zapravo na to da ćemo morati da uništimo temelj čitave naše društvene etike, a to je briga o starima i nemoćnima. Italija je već najavila da će, ako se epidemiološka situacija pogorša, osobe koje su starije od osamdeset godina ili su već obolele od teških bolesti, naprosto biti puštene da umru. Trebalo bi zapaziti da se prihvatanjem takve logike „preživljavanja najjačih“ narušava čak i osnovno načelo vojne etike po kome, nakon bitke, prvo treba priteći u pomoć teško ranjenima čak i kada su šanse za njihovo spasavanje minimalne. Da ne bi bilo nesporazuma, želim da jasno stavim do znanja kako sam u vezi s ovim pitanjem surovi realista: za osobe koje su u terminalnom stanju bolesti treba pripremiti lekove koji će im omogućiti da umru bez bolova, kako bismo ih poštedeli nepotrebne patnje. Međutim, prvo načelo kojim se moramo voditi ne sme se svesti na puko ekonomisanje već na bezuslovnu pomoć onima koji vaze za pomoći kako bismo im omogućili da prežive, bez obzira na troškove.

Zbog toga se, uz dužno poštovanje, uopšte ne slažem s Đordom Agambenom (Giorgio Agamben) koji u tekućoj krizi vidi znak da

naše društvo više ne veruje ni u šta drugo osim u goli život. Očigledno je da su Italijani skloni da žrtvuju gotovo sve – i uobičajene životne uslove i društvene odnose i posao pa čak i prijateljstva, ljubavne odnose, kao i verska i politička ubeđenja – pred opasnošću od obolevanja. Goli život – i opasnost da ćemo ga izgubiti – uopšte ne ujedinjuje ljude već ih zaslepljuje i odeljuje ih jedne od drugih.

Stvari su mnogo dvosmislenije: i opasnost od smrti *uistinu ujedinjuje* ljude. Naime, kada održavam određeno fizičko rastojanje između sebe i

drugih ja zapravo time pokazujem da poštujem tu drugu osobu samim tim što shvatam da i ja mogu biti nosilac virusa. Mene sinovi danas izbegavaju zato što se plaše da bi me mogli zaraziti. Za njihova tela je zaraza koronavirusom najverovatnije tek prolazna bolest koju će oni preležati, a za mene ta bolest može biti smrtonosna. Ako je tokom perioda Hladnog rata pravilo opstanka (i odvrćanja od uništenja) bilo „zagarantovano uzajamno uništenje“ (u slučaju da bilo koja strana upotrebi nuklearno naoružanje), danas nas jedno drugo pravilo opstanka odvrća od uništenja, a to je „uzajamno zagarantovana distanca“.

Poslednjih dana neprestano slušamo kako je svako od nas lično odgovoran i kako mora da poštuje nova pravila. Mediji su prepuni priča o ljudima koji su se ponašali neprimereno situaciji pa su i sebe i druge doveli u opasnost, u tom smislu da je, recimo, neki zaraženi čovek ušao u prodavnicu i počeo da u njoj kija i kašlje drugima u lice a da pri tom ostale nije zaštitio od sebe. Problem sa ovakvim izveštavanjem u medijima isti je kao i problem novinarstva koje se bavi ekološkom krizom: naime, mediji prenaplaćavaju našu ličnu odgovornost za nastali problem pa od nas traže da više pažnje posvetimo recikliranju i svom problematičnom ponašanju. Takvo stavljanje naglasaka na individualnu odgovornost, koliko god da je ono donekle nužno, funkcioniše zapravo *kao ideologija* onog trenutka kada posluži za zamaglivanje onih neuporedivo važnijih pitanja koja se tiču promene čitavog našeg ekonomskog i društvenog *sistema*. Borba protiv koronavirusa može se voditi isključivo *skupa s* borbom protiv ideološke mistifikacije i, kao takva, ona je samo deo jedne sveopšte ekološke borbe. Kao što je to kazala Kejt Džounz (Kate Jones), prenošenje bolesti s divljih životinja na ljudska bića jeste

skriveni trošak ekonomskog razvoja čovečanstva. Ljudi zadiru sve dublje i dublje u bukvalno svaki ekološki sistem. Upadamo u uglavnom netaknute životne prostore i bivamo sve nezaštićeniji i nezaštićeniji. Stvaramo staništa u kojima se virusi lakše prenose a potom smo najednom iznenađeni kada se suočimo s novim vrstama virusa.

Dakle, nije dovoljno osmisлити svojevrstu globalnu zdravstvenu zaštitu koja bi obuhvatala samo ljudska bića već u takvu zaštitu mora biti uvrštena *sveukupna priroda*. Virus napadaju i biljke a one su naš glavni izvor hrane. Neprestano moramo imati u vidu globalni kontekst sveta u kome živimo, uz sve paradokse koje takav pogled na svet za sobom povlači. Na primer, dobro je da znamo da je broj života koji su spaseni u Kini – tokom karantina uvedenog zbog koronavirusa – veći od broja ljudi koje je virus ubio (ukoliko poverujemo zvaničnoj statistici).

Maršal Berk (Marshall Burke), ekonomista koji se bavi proučavanjem iskorišćavanja prirodnih bogatstava, kaže da je dokazana povezanost između lošeg kvaliteta vazduha i slučajeva prerane smrti osoba koje takav vazduh udišu. B(er)k kaže:

Kada to imamo u vidu nameće se prirodno – mada, doduše, čudno – pitanje koje glasi: „Da li je broj spasenih života zbog ovog smanjenja vazdušne zagađenosti do koga su doveli poremećaji u ekonomiji usled epidemije koronavirusa veći od broja smrtnih slučajeva izazvanih samim virusom?“ Čak i uz sav oprez pri procenama brojki, smatram da je odgovor na postavljeno pitanje nedvosmisleno potvrđan.

Berk je istakao da je tokom samo dva meseca smanjenja nivoa zagađenosti vazduha najverovatnije spaseno četiri hiljade života dece mlađe od pet godina i oko sedamdeset tri hiljade života osoba starijih od sedamdeset godina, i to *samo* u Kini.

Uhvaćeni smo u trostruku krizu: medicinsku (jer nas je zahvatila epidemija), ekonomsku (koja će nas teško pogoditi nezavisno od ishoda same epidemije) i psihološku. Osnovne koordinate svakodnevnog života miliona i miliona ljudi razgrađuju se a ova promena odraziće se na sve, od letenja avionom na godišnji odmor pa sve do prostog fizičkog kontakta. Moramo da naučimo da razmišljamo *izvan* koordinata berze i profita i da naprosto iznađemo neki drugi način kako proizvodnje tako i raspodele neophodnih sredstava. Kada državni organi saznaju da neko preduzeće drži na zalihama milione maski kako bi ih u pravom trenutku prodalo, onda s takvim preduzećem nema nikakvih pregovora već te maske jednostavno treba oduzeti.

Mediji su izvestili da je Tramp ponudio milijardu američkih dolara biofarmaceutskoj kompaniji KjurVek (CureVac), sa sedištem u nemačkom gradu Tbingenu, kako bi napravila efikasnu vakcinu protiv koronavirusa „samo za Sjedinjene Države“. Nemački ministar zdravlja Jens Špan (Jens Spahn) kazao je da „ne dolazi u obzir“ da kompaniju KjurVek preuzme Trampova administracija. KjurVek će isključivo napraviti vakcinu „za čitav svet, a ne za pojedine države“. Ovo je najupečatljiviji primer borbe između privatizacije (odnosno varvarstva) i kolektivizma (odnosno civilizacije). Pa ipak, Tramp je istovremeno morao da se pozove na stari američki Zakon o odbrambenoj proizvodnji kako bi privatnom sektoru naložio da ubrza proizvodnju nužne medicinske opreme i sredstava.

U britanskom dnevniku *D Gardijan* (*The Guardian*), od 18. marta ove 2020. godine, čitamo sledeće:

Tramp je izneo predlog za preuzimanje privatnog sektora. Predsednik Sjedinjenih Država kazao je da će se pozvati na federalne odredbe koje Vladi

omogućuju da organizuje privatni sektor kako bi se reagovalo na pandemiju, izvestio je *Asouijejtid Pres (Associated Press)*. Tramp je rekao da će potpisati zakon koji mu daje ovlašćenja da upravlja domaćom industrijskom proizvodnjom „u slučaju da za takvim upravljanjem iskrnsne potreba“.

Kada sam nedavno izjavio da se izlaz iz ove krize nalazi u nekoj vrsti „komunizma“ naveliko su me ismevali. Međutim, danas čitamo da je „Tramp izneo predlog za preuzimanje privatnog sektora“. Da li je iko uopšte mogao da zamisli takav jedan novinski naslov *pre* ove epidemije? A to je tek početak: biće potrebno mnogo više ovakvih mera kao i lokalno samorganizovanje zajednica ako se državni zdravstveni sistemi sruše pod prevelikim pritiskom. Nije dovoljno samo izolovati se i preživljavati – da bi to uopšte bilo moguće osnovne javne službe moraće da i dalje rade, što znači da ljudi sve vreme moraju da imaju struju i vodu, hranu i lekove. Spiskovi onih osoba koje su se oporavile od bolesti i koje su na nju, bar neko vreme, imune uskoro će nam biti potrebni jer te osobe treba mobilisati za obavljanje najhitnijih javnih radova. Nije ovo nikakva utopijska vizija komunizma već je to komunizam koji je nametnut potrebom za pukim preživljavanjem. Nažalost, reč je o verziji onoga što se u Sovjetskom Savezu 1918. godine nazivalo „ratnim komunizom“.

Postoje napredne ideje koje isključivo konzervativac s čvrstim patriotiskim stavom može da sprovede: jedino je De Gol (de Gaulle) mogao dati nezavisnost Alžiru i jedino je Nikson (Nixon) mogao uspostaviti odnose s Kinom. U oba ova slučaja, da je predsednik levičar pokušao isto to da učini, njega bi istog trena optužili za izdaju nacionalnog interesa. Potpuno isto važi danas za Trampa koji ograničava slobodu privatnih preduzeća i tera ih da proizvode ono što je potrebno zarad borbe protiv koronavirusa: kada bi kojim slučajem Obama (Obama) to uradio, desničarski populist bi nesumnjivo pobesneli i tvrdili bi da Obama koristi zdravstvenu krizu samo kao izgovor za uvođenje komunizma u Sjedinjene Države.

Znate kako se kaže: kad je kriza svi smo socijalisti. Čak se i Tramp danas bavi pitanjem „jedinственог основног дохотка“ kada razmatra mogućnost davanja čeka u iznosu od hiljadu američkih dolara svakom punoletnom građaninu Sjedinjenih Država. Trilioni američkih dolara će se iz budžeta potrošiti u različite namene, a time će se prekršiti sva uobičajena pravila koja vladaju tržištem. Međutim, i dalje je nejasno *kako* će se to desiti i *ko* će od toga imati koristi. Da li će ovaj prinudni socijalizam biti socijalizam u korist bogatih, kao što je to bio slučaj s državnom intervencijom spasavanja banaka tokom ekonomske krize 2008. godine kada su milioni običnih ljudi izgubili svoje male uštedevine? Da li će ova epidemija biti samo još jedno poglavlje u dugoj istoriji – kako ga Nejomi Klajn (Naomi Klein)

naziva – „kataklizmičnog kapitalizma“ ili će se iz ove epidemije izroditi jedan novi, uravnoteženiji – i, ako je to izvodljivo, smotreniji i trezveniji – svetski poredak?

Svi danas govore o tome kako ćemo morati da promenimo društveni i ekonomski sistem u kome živimo. Međutim, kako je to u nedavnom komentaru za francuski *Nouvel opservater* (*Nouvel Observateur*) primetio Toma Piketi (Thomas Piketty), jedino je važno to *kako* ćemo, dakle *u kom smeru* ćemo menjati taj sistem i *koje su mere preko potrebne* za njegovu promenu. Danas je uvreženo mišljenje kako treba da zaboravimo na bilo kakvu politiku i da se 'kao jedan' samo trudimo da spasemo sebe pošto smo sada svi skupa u krizi. Takvo mišljenje je potpuno pogrešno: *upravo sada, u ovom času* potrebna je istinska politika jer odluke o solidarnosti su krajnje političke.

Preveo Goran Bojović